

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2024-2025

25 SEPTEMBER 2025

HERZIENING VAN DE GRONDWET

Herziening van artikel 195 van de Grondwet

(Verklaring van de wetgevende macht,
zie «Belgisch Staatsblad» nr. 111
van 27 mei 2024)

Voorstel tot herziening van artikel 195 van de Grondwet

(Ingediend door de heer Karl Vanlouwe c.s.)

TOELICHTING

I. INLEIDING

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van artikel 195 van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, 174, 195 en 198 van de Grondwet.

Overeenkomstig de verklaring tot herziening van de Grondwet (*Belgisch Staatsblad* nr. 111 van 27 mei 2024) is artikel 195 van de Grondwet voor herziening vatbaar. Artikel 195 van de Grondwet bepaalt nu de procedure tot herziening van de Grondwet.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2024-2025

25 SEPTEMBRE 2025

RÉVISION DE LA CONSTITUTION

Révision de l'article 195 de la Constitution

(Déclaration du pouvoir législatif,
voir le «Moniteur belge» n° 111
du 27 mai 2024)

Proposition de révision de l'article 195 de la Constitution

(Déposée par M. Karl Vanlouwe et consorts)

DÉVELOPPEMENTS

I. INTRODUCTION

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan de fermeture afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de l'article 195 de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151 et 174, 195 en 198 de la Constitution.

Conformément à la déclaration de révision de la Constitution (*Moniteur belge* n° 111 du 27 mai 2024), l'article 195 de la Constitution est ouvert à révision. Dans sa forme actuelle, l'article 195 règle la procédure de révision de la Constitution.

II. EEN MONOCAMERAAL STELSEL

De evolutie van een bicameraal naar een monocameraal stelsel in België is een logische volgende stap in het lange moderniseringsproces van ons politiek systeem. Het spiegelt zich aan de hedendaagse noden van efficiëntie, democratische vertegenwoordiging en bestuurlijke eenvoud.

Het bicameralisme, waarbij twee kamers (de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat) betrokken zijn bij het wetgevingsproces heeft zijn oorsprong in de 19e eeuw toen de Senaat een rol speelde als conservatief tegenwicht tegenover de Kamer. Vandaag is deze rol uitgespeeld. Maatschappelijke ontwikkelingen en de geleidelijke aanpassing van onze politieke en staatskundige structuren, hebben de noodzaak aan een tweede kamer overbodig gemaakt. De Senaat, als niet-permanente reflectiekamer met sterk ingeperkte wetgevende bevoegdheden, kan worden afgeschaft.

Het resultaat zal een efficiëntere en snellere besluitvorming zijn daar waar de bicamerale procedure tot voor kort nog van toepassing was. De dubbele behandeling van wetsvoorstellen en -ontwerpen kost tijd en middelen, zonder dat dit noodzakelijkerwijs tot betere resultaten leidt. Dit verkort het proces aanzienlijk en maakt het mogelijk om sneller in te spelen op dringende maatschappelijke problemen. In een complex land als België, met meerdere bestuurlijke niveaus en een combinatie aan overlegorganen, is een slankere politieke structuur en wetgevingsprocedure essentieel om doeltreffend beleid te voeren. Ten aanzien van de burger organiseren we op die manier een eenduidig en helder besluitvormingsproces dat beter aansluit bij een institutionele realiteit van exclusieve bevoegdheden.

Het takenpakket van de instelling staat op vandaag niet meer in verhouding tot de dotatie. De kosten zijn aanzienlijk hoger dan de toegevoegde waarde die de Senaat levert binnen het Belgisch politiek systeem. Met een monocameraal systeem kunnen middelen worden bespaard, zonder in te boeten op democratische kwaliteit.

Tot slot is het sinds de laatste hervorming van de Senaat in 2014 duidelijk dat veeleer het Overlegcomité dan de Senaat heeft bijgedragen aan meer coördinatie en overleg tussen de verschillende entiteiten in België.

II. RÉGIME MONOCAMÉRAL

Le passage d'un régime bicaméral à un régime monocaméral en Belgique constitue une étape supplémentaire logique du long processus de modernisation de notre système politique. Il reflète les besoins actuels d'efficacité, de représentation démocratique et de simplicité administrative.

Notre régime bicaméral, dans le cadre duquel deux chambres (la Chambre des représentants et le Sénat) participent au processus législatif, remonte au XIXe siècle, lorsque le Sénat jouait le rôle de contrepoids conservateur face à la Chambre. Ce rôle n'a plus de raison d'être aujourd'hui. Compte tenu des mutations sociales et de la transformation progressive de nos structures politiques et étatiques, cette deuxième chambre se révèle superflue. Le Sénat, qui est devenu une chambre de réflexion non permanente dotée de compétences législatives très limitées, peut donc être supprimé.

Le processus décisionnel en deviendra plus efficace et plus rapide dans les matières auxquelles la procédure bicamérale s'appliquait auparavant. Le double examen des propositions et des projets de loi prend en effet du temps et nécessite des ressources sans nécessairement donner de meilleurs résultats. La suppression visée raccourcira sensiblement le processus et permettra de réagir plus rapidement aux problèmes sociétaux urgents. Dans un pays aussi complexe que la Belgique, doté de plusieurs niveaux administratifs et d'une combinaison d'organes de concertation, une structure politique et un processus législatif allégés sont essentiels pour mener des politiques efficaces. La suppression proposée permettra de mettre en place, pour les citoyens, un processus décisionnel univoque et clair qui correspondra mieux à la réalité institutionnelle des compétences exclusives.

L'ensemble des tâches dévolues au Sénat n'est aujourd'hui plus proportionnel à sa dotation. Les coûts du Sénat sont nettement plus importants que sa valeur ajoutée dans le système politique belge. Grâce à un régime monocaméral, nous pourrions économiser des moyens sans porter atteinte à la qualité de la démocratie.

Enfin, depuis la dernière réforme du Sénat en 2014, force est de reconnaître que c'est plutôt le Comité de concertation que le Sénat qui a contribué à une meilleure coordination et concertation entre les différentes entités en Belgique.

III. PARTICIPATIE

Na de afschaffing van de Senaat worden de bevoegdheden van de Senaat integraal opgenomen door de Kamer van volksvertegenwoordigers. Met de Senaat schaffen wij ook de afzonderlijke deelstatenkamer af, waardoor een van de kanalen voor participatie van de deelgebieden vervalst. De indieners erkennen evenwel het belang van participatie van de deelstaten als basisbeginsel van een Federale Staat (de zogenaamde «*shared rule*»).

Uit een vergelijking van federale systemen blijkt dat er geen uniek concept van participatie van de deelgebieden op federaal niveau bestaat, noch dat er slechts één vorm van participatie mogelijk is. Participatie wordt klassiek georganiseerd door vertegenwoordiging van de deelgebieden in de tweede kamer. Die tweede kamer kan worden georganiseerd volgens het Senaatmodel zoals in de Verenigde Staten van Amerika, een raadsmodel naar voorbeeld van de Duitse *Bundesrat*, of hybride mengvormen. Ook in federale stelsels zonder sterke deelstaatvertegenwoordiging via de tweede kamer wordt effectieve deelstatelijke participatie gegarandeerd via intergouvernementele samenwerkingskanalen (bijvoorbeeld Oostenrijk en Canada). Maar zelfs zonder tussenkomst van een tweede kamer laten *ad hoc* mechanismen of bijzondere procedures (bijvoorbeeld initiatief, consultatie, advies, ratificatie) toe om de stem van de deelgebieden te horen bij grondwetswijzigingen, benoemingsprocedures en andere beslissingen op federaal niveau. In meerdere federale systemen verloopt de participatie van deelgebieden bovendien niet (uitsluitend) via institutionele structuren zoals een tweede kamer, maar indirect via politieke partijen.

Dit overzicht toont aan dat elk federaal systeem een eigen antwoord formuleert op de vraag op welke manier de participatie van de deelgebieden wordt georganiseerd op federaal niveau. De afschaffing van de Senaat brengt een grote wijziging aan in de Belgische benadering van dit klassiek federaal vraagstuk. Daartoe wordt, na de beslissing tot afschaffing van de Senaat, onderzocht welke alternatieve manieren van participatie van de deelgebieden aangewezen zijn. Na dat onderzoek kunnen de nodige parlementaire contacten worden gelegd om de vereiste meerderheden te halen om die voorstellen te implementeren, al kan dit in elk geval niet leiden tot de oprichting van een nieuwe tweede kamer. Ook participatievormen waarbij slechts één deelgebied kan worden betrokken, of federaal beleid kan blokkeren, worden uitgesloten. Evenmin is het wenselijk om opnieuw de

III. PARTICIPATION

Après la suppression du Sénat, les compétences de celui-ci seront intégralement reprises par la Chambre des représentants. Avec la disparition du Sénat, la chambre des entités fédérées distincte est également supprimée, ce qui entraîne la disparition de l'un des canaux de participation des entités fédérées. Les auteurs reconnaissent néanmoins l'importance de la participation des entités fédérées comme principe fondamental d'un État fédéral (la «*shared rule*»).

La comparaison entre différents systèmes fédéraux montre qu'il n'existe pas de concept unique de participation des entités fédérées au niveau fédéral, ni qu'une seule forme de participation serait envisageable. Cette participation est traditionnellement organisée par la représentation des entités fédérées dans une seconde chambre. Cette seconde chambre peut être organisée selon le modèle sénatorial, comme aux États-Unis d'Amérique, le modèle du Conseil à l'image du *Bundesrat* allemand, ou encore des formes hybrides. Même dans des systèmes fédéraux sans représentation forte des entités fédérées par le biais d'une seconde chambre, une participation effective des entités est assurée par des canaux de coopération intergouvernementale (par exemple en Autriche et au Canada). Par ailleurs, en l'absence d'une seconde chambre, des mécanismes *ad hoc* ou des procédures particulières (par exemple initiatives, consultations, avis, ratifications) permettent de faire entendre la voix des entités fédérées lors de révisions constitutionnelles, de procédures de nomination ou d'autres décisions au niveau fédéral. Dans plusieurs systèmes fédéraux, la participation des entités ne passe d'ailleurs pas (exclusivement) par des structures institutionnelles comme une seconde chambre, mais s'effectue indirectement via les partis politiques.

Cet aperçu démontre que chaque système fédéral apporte une réponse propre à la question de la manière dont la participation des entités fédérées est organisée au niveau fédéral. La suppression du Sénat constitue un changement majeur dans l'approche belge de cette question classique du fédéralisme. À cette fin, et après la décision de suppression du Sénat, il est examiné quelles formes alternatives de participation des entités fédérées sont appropriées. À l'issue de cet examen, les contacts parlementaires nécessaires pourront être établis afin de réunir les majorités requises pour mettre en œuvre ces propositions, sans toutefois que cela puisse en aucun cas aboutir à la création d'une nouvelle seconde chambre. Les formes de participation qui permettraient à une seule entité fédérée d'être impliquée, ou de bloquer une politique fédérale, sont également exclues. Il n'est pas

Kamer van volksvertegenwoordigers gezamenlijk te laten vergaderen en te beslissen met de deelstaten.

IV. PRAKTISCHE AFWIKKELING TEN GEVOLGE VAN DE AFSCHAFFING VAN DE SENAAT

Naast de beleidsbeslissing over het afschaffen van de Senaat, dient de werking van de instelling op punt te worden gesteld om onmiddellijk operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te kunnen boeken. Vanzelfsprekend met respect voor de huidige medewerkers in de instelling. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

A. Een fusie van Kamer en Senaat

Een fusie van de diensten van de Senaat en de Kamer van volksvertegenwoordigers wordt binnen de Kamer doorgevoerd. Ook de integratie van Senaatsmedewerkers binnen diverse andere overheidsdiensten kan hierbij bekeken worden (bijvoorbeeld in deelstaatarparlementen, federale overheidsdiensten, juridische instellingen, enz.). De beheers- en onderhoudskosten van het gebouw worden integraal overgedragen naar de Kamer van volksvertegenwoordigers. De Kamer wordt tevens de rechtsopvolger van de Senaat. De Pensioenkas van de Senaat, die een onafhankelijke instelling is, fusioneert mee met de Kamer.

B. Belangenconflicten

De Senaat speelt op vandaag nog een rol bij de behandeling van belangenconflicten. Indien een motie tot instelling van een belangenconflict wordt aangenomen in een gemeenschaps- of gewestparlement, in de Vergadering van de Franse Gemeenschapscommissie of in de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie dan wordt het geschil, indien het voorafgaande overleg tussen de betrokken vergaderingen geen oplossing heeft gebracht, naar de Senaat gestuurd. De Senaat kan hierover binnen de dertig dagen een gemotiveerd advies uitbrengen aan het Overlegcomité. Daaropvolgend beslist het Overlegcomité binnen de dertig dagen volgens de procedure van consensus.

Nadat de Senaat is afgeschaft, zal de Senaat logischerwijze ook geen rol meer kunnen spelen in de behandelingsprocedure van belangenconflicten. Daarom wordt geopteerd om de procedure bij het Overlegcomité te verlengen van dertig naar zestig dagen.

souhaitable non plus de faire à nouveau siéger et décider la Chambre des représentants conjointement avec les entités fédérées.

IV. DÉROULEMENT PRATIQUE DE LA SUPPRESSION DU SÉNAT

Au-delà de la décision politique de supprimer le Sénat, il convient d'optimiser le fonctionnement actuel de cette institution afin de pouvoir enregistrer immédiatement des gains d'efficacité opérationnels et budgétaires, mais naturellement dans le respect des membres de son personnel actuel. Avant cette date, nous élaborerons un plan de fermeture afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

A. Fusion de la Chambre et du Sénat

La Chambre des représentants procédera à la fusion des services du Sénat et de la Chambre. L'intégration des membres du personnel du Sénat dans d'autres services publics pourra également être envisagée à cette occasion (par exemple dans les parlements des entités fédérées, les services publics fédéraux, les institutions de la justice, etc.). Les coûts de gestion et d'entretien du bâtiment seront entièrement transférés à la Chambre des représentants. La Chambre succèdera juridiquement au Sénat. La Caisse de pensions du Sénat, qui est une institution indépendante, fusionnera avec la Chambre.

B. Conflits d'intérêts

Actuellement, le Sénat joue encore un rôle dans le traitement des conflits d'intérêts. Lorsqu'une motion en conflit d'intérêts est adoptée par le parlement d'une Communauté ou d'une Région, par la Commission communautaire française ou par l'Assemblée réunie de la Commission communautaire commune, le litige en cause est soumis au Sénat si aucune concertation préalable entre les assemblées concernées n'a abouti à une solution. Le Sénat peut alors rendre un avis motivé à ce sujet dans les trente jours au Comité de concertation, qui prend ensuite sa décision dans les trente jours conformément à la procédure de consensus.

Après sa suppression, le Sénat ne pourra logiquement plus jouer aucun rôle dans la procédure de traitement des conflits d'intérêts. C'est pourquoi nous proposons de faire passer le délai de la procédure au sein du Comité de concertation de trente à soixante jours.

V. LIJST VAN DE TE WIJZIGEN GRONDWETSARTIKELEN

De afschaffing van de Senaat vereist een grondige herziening van de Grondwet. De verklaring tot herziening van de Grondwet zoals opgemaakt door de preconstituante biedt de mogelijkheid om de overgrote meerderheid van de nodige grondwetsartikelen te herzien of op te heffen.

In de eerste plaats moeten de artikelen die de samenstelling en werking van de Senaat in de strikte zin regelen, gewijzigd of opgeheven worden. Dit zijn de volgende artikelen:

- artikel 36 van de Grondwet (niet voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 43, § 2, van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 44 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 49 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 56, tweede lid, van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- afdeling II van hoofdstuk I van titel III van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 74 van de Grondwet (niet voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 75 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 77 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 78 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 82 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 83 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);
- artikel 100, tweede lid, tweede zin, van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard);

V. LISTE DES ARTICLES DE LA CONSTITUTION SOUMIS À RÉVISION

La suppression du Sénat nécessitera une révision approfondie de la Constitution. La déclaration de révision de la Constitution rédigée par l'assemblée préconstituante permet de réviser ou d'abroger la plupart des articles de la Constitution nécessaires à cette fin.

Premièrement, il conviendra de modifier ou d'abroger les articles qui règlent la composition et le fonctionnement du Sénat au sens strict, soit les articles suivants:

- article 36 de la Constitution (non ouvert à révision);
- article 43, § 2, de la Constitution (ouvert à révision);
- article 44 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 49 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 56, alinéa 2, de la Constitution (ouvert à révision);
- section II du chapitre Ier du titre III de la Constitution (ouvert à révision);
- article 74 de la Constitution (non ouvert à révision);
- article 75 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 77 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 78 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 82 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 83 de la Constitution (ouvert à révision);
- article 100, alinéa 2, deuxième phrase, de la Constitution (ouvert à révision);

– artikel 100, tweede lid, derde zin, van de Grondwet (niet voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 119, tweede zin, van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 143, § 2, van de Grondwet (niet voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 151, § 2, tweede lid, tweede zin, van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 174 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 195 van de Grondwet (voor herziening vatbaar verklaard); – artikel 198 van de Grondwet (niet voor herziening vatbaar verklaard).	– article 100, alinéa 2, troisième phrase, de la Constitution (non ouvert à révision); – article 119, deuxième phrase, de la Constitution (ouvert à révision); – article 143, § 2, de la Constitution (non ouvert à révision); – article 151, § 2, alinéa 2, deuxième phrase, de la Constitution (ouvert à révision); – article 174 de la Constitution (ouvert à révision); – article 195 de la Constitution (ouvert à révision); – article 198 de la Constitution (non ouvert à révision).

Ten tweede moeten er ook heel wat artikelen aangepast worden aan de nieuwe monocamerale realiteit die het verdwijnen van de Senaat met zich meebrengt. Het gaat hier niet om de artikelen die de samenstelling en werking van de Senaat in de strikte zin regelen, maar eerder om incidentele verwijzingen naar de twee kamers van het momenteel nog steeds bicameraal stelsel. Door de beslissing van deze constituant om te evolueren naar een volledig monocameraal stelsel, worden deze verwijzingen zonder voorwerp. Deze artikelen kunnen worden gewijzigd buiten de klassieke herzieningsprocedure van artikel 195 van de Grondwet om. Dit zijn de volgende artikelen:

- artikel 4 van de Grondwet;
- artikel 42 van de Grondwet;
- artikel 45 van de Grondwet;
- artikel 46 van de Grondwet;
- artikel 47 van de Grondwet;
- artikel 48 van de Grondwet;
- artikel 50 van de Grondwet;
- artikel 51 van de Grondwet;
- artikel 52 van de Grondwet;
- artikel 53 van de Grondwet;

Deuxièmement, de nombreux articles devront être adaptés à la nouvelle réalité monocamérale qui découlera de la suppression du Sénat. Ne sont pas ici concernés les articles qui règlent, au sens strict, la composition et le fonctionnement du Sénat, mais plutôt les références ponctuelles aux deux chambres du régime bicaméral actuel. En raison de la décision du présent constituant d'évoluer vers un régime intégralement monocaméral, ces références deviennent sans objet. Ces dispositions peuvent dès lors être modifiées en dehors de la procédure classique de révision prévue à l'article 195 de la Constitution. Les articles concernés sont les suivants:

- l'article 4 de la Constitution;
- l'article 42 de la Constitution;
- l'article 45 de la Constitution;
- l'article 46 de la Constitution;
- l'article 47 de la Constitution;
- l'article 48 de la Constitution;
- l'article 50 de la Constitution;
- l'article 51 de la Constitution;
- l'article 52 de la Constitution;
- l'article 53 de la Constitution;

- artikel 54 van de Grondwet;
- artikel 57 van de Grondwet;
- artikel 58 van de Grondwet;
- artikel 59 van de Grondwet;
- artikel 60 van de Grondwet;
- artikel 76 van de Grondwet;
- artikel 85 van de Grondwet;
- artikel 86 van de Grondwet;
- artikel 87 van de Grondwet;
- artikel 90 van de Grondwet;
- artikel 91 van de Grondwet;
- artikel 92 van de Grondwet;
- artikel 93 van de Grondwet;
- artikel 95 van de Grondwet;
- artikel 167 van de Grondwet;
- artikel 168 van de Grondwet;
- artikel 196 van de Grondwet.

Hiervoor kan in eerste instantie verwezen worden naar de mogelijkheid die artikel 198, eerste lid, van de Grondwet biedt om de terminologie van de niet aan herziening onderworpen bepalingen in overeenstemming te brengen met de terminologie van de nieuwe bepalingen. De parlementaire praktijk leert echter dat ook bepalingen die aan herziening onderworpen zijn, aangepast kunnen worden met behulp van de coördinatieprocedure (1). Na de beslissing van de constituant om de Senaat integraal af te schaffen, kan de procedure van coördinatie van de Grondwet worden gehanteerd om de terminologie van de Grondwet aan te passen aan het volledig monocameraal systeem.

In tweede orde kan gewezen worden naar de parlementaire praktijk die werd toegepast bij de eerste coördinatie van de Grondwet van 1994. Toen werd de procedure gebruikt om onder andere bepalingen uit de Grondwet

- l'article 54 de la Constitution;
- l'article 57 de la Constitution;
- l'article 58 de la Constitution;
- l'article 59 de la Constitution;
- l'article 60 de la Constitution;
- l'article 76 de la Constitution;
- l'article 85 de la Constitution;
- l'article 86 de la Constitution;
- l'article 87 de la Constitution;
- l'article 90 de la Constitution;
- l'article 91 de la Constitution;
- l'article 92 de la Constitution;
- l'article 93 de la Constitution;
- l'article 95 de la Constitution;
- l'article 167 de la Constitution;
- l'article 168 de la Constitution;
- l'article 196 de la Constitution.

À cet égard, il convient tout d'abord de se référer à la possibilité offerte par l'article 198, alinéa 1er, de la Constitution, qui permet de mettre en concordance la terminologie des dispositions non soumises à révision avec celle des nouvelles dispositions. Toutefois, la pratique parlementaire démontre que des dispositions soumises à révision peuvent également être adaptées au moyen de la procédure de coordination (1). À la suite de la décision du constituant de supprimer intégralement le Sénat, la procédure de coordination de la Constitution peut être utilisée afin d'adapter la terminologie constitutionnelle au régime intégralement monocaméral.

En second lieu, on peut se référer à la pratique parlementaire appliquée lors de la première coordination de la Constitution en 1994. À cette occasion, la procédure a notamment été utilisée pour supprimer des dispositions

(1) L. Veny, en M. Van der Hulst, *Parlementair recht. Commentaar en teksten*, Gent, Mys & Breesch, 1997, blz. 92-93.

(1) L. Veny, et M. Van der Hulst, *Parlementair recht. Commentaar en teksten*, Gand, Mys & Breesch, 1997, p. 92-93.

te verwijderen die geen enkele uitwerking meer hadden. Dit zal logischerwijze voor tal van bepalingen het geval zijn wanneer de Senaat wordt afgeschaft.

In de rechtsleer wordt die werkwijze ook zinvol geacht, aldus J. Velaers: «Dit precedent uit de eerste coördinatie lijkt ons zinvol. Voor zover een bepaling in de Grondwet geen enkele uitwerking meer heeft, hetzij omdat het om een tijdelijke bepaling gaat, waarvan de geldingsduur is verstreken, hetzij omdat het om een bepaling gaat waarvan de werking afhankelijk is van een andere bepaling die inmiddels is opgeheven, gewijzigd of anderszins haar uitwerking heeft verloren, wordt deze bepaling best uit de Grondwet verwijderd. Het lijkt ons niet nodig om, zoals dat in het verleden gebeurde, daarvoor de zware procedure tot herziening van de Grondwet uit artikel 195 van de Grondwet, toe te passen (2).»

Het gebruik van de coördinatieprocedure zoals voorzien in artikel 198 van de Grondwet is immers noodzakelijk om de Grondwet na de afschaffing van de Senaat juridisch en redactioneel op te schonen. Wanneer verwijzingen naar de Senaat blijven doorwerken in bepalingen die hun betekenis of draagwijdte hebben verloren, dreigt de Grondwet aan helderheid en systematiek in te boeten. De coördinatieprocedure biedt een geschikt instrument om deze technische incongruenties te verhelpen.

Tegelijkertijd wordt deze procedure strikt begrensd toegepast binnen het normatieve kader van de institutionele hervorming zelf: zij dient uitsluitend ter ondersteuning van het hoofddoel, met name het doorvoeren van de afschaffing van de Senaat in de Grondwet. Het gaat om louter (grondwet)technische ingrepen wat ook de opzet is van de procedure zoals meermaals naar voor werd gebracht in de parlementaire besprekingen van de coördinatieprocedure indertijd.

VI. DE NOODZAAK OM EEN OVERGANGSBEPALING AAN ARTIKEL 195 VAN DE GRONDWET TOE TE VOEGEN

Zoals de lijst hierboven reeds duidelijk maakte, zijn er vier grondwetsartikelen – artikel 36, 74, 100, tweede lid, derde zin, en 143, § 2, van de Grondwet – die de samenstelling en werking van de Senaat regelen en die

constitutionnelles qui n’avaient plus aucun effet. De nombreuses dispositions se retrouveront logiquement dans cette situation une fois le Sénat supprimé.

La doctrine considère également cette méthode comme pertinente. Ainsi, J. Velaers l’affirme: «*Dit precedent uit de eerste coördinatie lijkt ons zinvol. Voor zover een bepaling in de Grondwet geen enkele uitwerking meer heeft, hetzij omdat het om een tijdelijke bepaling gaat, waarvan de geldingsduur is verstreken, hetzij omdat het om een bepaling gaat waarvan de werking afhankelijk is van een andere bepaling die inmiddels is opgeheven, gewijzigd of anderszins haar uitwerking heeft verloren, wordt deze bepaling best uit de Grondwet verwijderd. Het lijkt ons niet nodig om, zoals dat in het verleden gebeurde, daarvoor de zware procedure tot herziening van de Grondwet uit artikel 195 van de Grondwet, toe te passen (2).*»

L’utilisation de la procédure de coordination prévue à l’article 198 de la Constitution est en effet nécessaire pour assurer la mise en cohérence juridique et rédactionnelle de la Constitution à la suite de la suppression du Sénat. Le maintien de références au Sénat dans des dispositions qui ont perdu leur portée ou leur signification risquerait de nuire à la clarté et à la cohérence de l’ensemble du texte constitutionnel. La procédure de coordination constitue dès lors un outil approprié pour corriger ces incohérences techniques.

Dans le même temps, cette procédure est appliquée de manière strictement encadrée, dans les limites de l’objectif normatif de la réforme institutionnelle elle-même: elle vise exclusivement à accompagner l’objectif principal, à savoir la suppression du Sénat dans la Constitution. Il ne s’agit que d’interventions purement techniques (constitutionnelles), ce qui correspond d’ailleurs à l’intention même de cette procédure, comme cela a été rappelé à plusieurs reprises lors des travaux parlementaires consacrés à la coordination de la Constitution à l’époque.

VI. NÉCESSITÉ D’AJOUTER UNE DISPOSITION TRANSITOIRE À L’ARTICLE 195 DE LA CONSTITUTION

Comme l’indique déjà clairement la liste des articles précités, quatre articles de la Constitution – ses articles 36, 74, 100, deuxième alinéa, troisième phrase, et 143, § 2 – qui règlent la composition et le fonctionnement du

(2) J. Velaers, *De Grondwet – Een artikelsgewijze commentaar. Deel III – De rechtsbescherming, de ondergeschikte besturen, de buitenlandse betrekkingen*, Brugge, Die Keure, 2019, blz. 724.

(2) J. Velaers, *De Grondwet – Een artikelsgewijze commentaar. Deel III – De rechtsbescherming, de ondergeschikte besturen, de buitenlandse betrekkingen*, Bruges, Die Keure, 2019, p. 724.

door de preconstituante niet voor herziening vatbaar werden verklaard.

Ook artikel 198 van de Grondwet is niet voor herziening vatbaar deze legislatuur, maar dient wel afgestemd te worden op de nieuwe monocamerale realiteit. Wetende dat de coördinatieprocedure beperkend gehanteerd dient te worden, zijn de indieners van mening dat een wijziging van artikel 198 van de Grondwet met behulp van de coördinatieprocedure erin vervat niet gepast is. Daarom opteren de indieners om artikel 198 van de Grondwet toe te voegen aan de nieuw gecreëerde overgangsbepaling van dit stuk.

Omwille van bovengenoemde redenen voegt dit voorstel tot herziening van de Grondwet daarom een overgangsbepaling toe aan artikel 195 van de Grondwet opdat de afschaffing van de Senaat integraal gerealiseerd kan worden.

Artikel 195 van de Grondwet bepaalt immers de procedure tot herziening van de Grondwet. Het artikel werd overeenkomstig de verklaring tot herziening van de Grondwet, gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 27 mei 2024, voor herziening vatbaar verklaard. Deze overgangsbepaling strekt er enkel en alleen toe om de afschaffing van de Senaat mogelijk te maken.

Met dit voorstel wordt een specifieke en in de tijd beperkte procedure ingesteld om de herziening mogelijk te maken van die bepalingen die, thans geheel of gedeeltelijk, niet voor herziening vatbaar zijn en waarvan de herziening noodzakelijk zou kunnen worden geacht om de afschaffing van de Senaat te kunnen realiseren. Door bepaalde bepalingen, artikelen en groeperingen van artikelen voor herziening vatbaar te verklaren doet de constituant overigens op geen enkele manier uitspraak over de interpretatie van bestaande bepalingen van de Grondwet.

De specifieke doelstelling van de procedure die wordt ingesteld door de overgangsbepaling impliceert dat deze slechts toepasselijk zal zijn gedurende de lopende legislatuur. Dit is des te meer gerechtvaardigd aangezien het dezelfde Kamers zijn die, met dezelfde meerderheden, zowel de te herziene bepalingen aanduiden als hun herziening uitvoeren. De herziening van de bepalingen die in de overgangsbepaling zijn opgesomd, hebben dus enkel als doel om het akkoord met betrekking tot de afschaffing van de Senaat uit te voeren en moet zijn volledige uitvoering toelaten.

Het spreekt voor zich dat de aanneming van de overgangsbepaling die aan het Parlement ter beraadslaging

Sénat n'ont pas été ouverts à révision par l'assemblée préconstituante.

L'article 198 de la Constitution n'est pas non plus révisable au cours de cette législature, mais il doit néanmoins être adapté à la nouvelle réalité monocamérale. Sachant que la procédure de coordination doit être appliquée de manière restrictive, les auteurs estiment qu'une modification de l'article 198 de la Constitution au moyen de cette procédure ne serait pas opportune. C'est pourquoi les auteurs choisissent d'ajouter l'article 198 de la Constitution à la nouvelle disposition transitoire créée par le présent texte.

Pour les raisons évoquées ci-dessus, la présente proposition de révision de la Constitution ajoute dès lors une disposition transitoire à l'article 195 de la Constitution afin de permettre la réalisation complète de la suppression du Sénat.

L'article 195 de la Constitution fixe en effet la procédure de révision de la Constitution. Cet article a été déclaré ouvert à révision par la déclaration de révision de la Constitution publiée au *Moniteur belge* du 27 mai 2024. La disposition transitoire que nous ajoutons vise uniquement à permettre la suppression du Sénat.

La présente proposition prévoit une procédure spécifique et limitée dans le temps pour permettre de réviser les dispositions qui, aujourd'hui, ne sont pas entièrement ou partiellement ouvertes à révision mais dont la révision pourrait être jugée nécessaire pour permettre la suppression du Sénat. En déclarant une série de dispositions, d'articles et de groupements d'articles ouverts à révision, le constituant ne se prononce d'ailleurs nullement sur l'interprétation des dispositions existantes de la Constitution.

L'objectif spécifique de la procédure prévue par la disposition transitoire précitée implique que cette disposition s'appliquera exclusivement sous l'actuelle législature. Cela se justifie d'autant plus à présent que ce sont les mêmes Chambres qui, avec les mêmes majorités, fixent les dispositions ouvertes à révision et qui exécutent leur révision. La révision des dispositions énumérées dans la disposition transitoire aura donc pour seul objectif de mettre en œuvre l'accord sur la suppression du Sénat, et devra en autoriser l'exécution complète.

Il va de soi que l'adoption de ladite disposition transitoire, soumise à la délibération du Parlement,

wordt voorgelegd, niet de ontbinding van de Kamers met zich meebrengt. Voor de herziening van de aangegeven bepalingen gelden de thans door artikel 195 van de Grondwet voorgeschreven regels inzake quorum en meerderheid: «(...) de Kamers mogen niet beraadslagen wanneer niet ten minste twee derden van de leden waaruit elke Kamer bestaat, aanwezig zijn; en een verandering is alleen dan aangenomen, indien zij ten minste twee derden van de stemmen heeft verkregen.»

Deze specifieke procedure komt niet in de plaats van de bestaande procedure tot herziening van de Grondwet, in die zin dat deze laatste van toepassing blijft ten aanzien van de door de herzieningsverklaring van in mei 2024 voor herziening vatbaar verklaarde bepalingen. Het verhindert echter ook niet dat de bestaande procedure zelf nog wordt aangepast of aangevuld.

Deze aanvulling van artikel 195 van de Grondwet belemmert niet dat het artikel, of andere voor herziening vatbare artikelen nogmaals gewijzigd zouden worden, gedurende de lopende legislatuur. De zogenaamde «theorie van de eenmalige bevoegdheid van de constituant» is een minderheidsopvatting in de rechtsleer. De theorie werd en wordt lang niet door iedereen onderschreven en resorteert ook in de praktijk negatieve gevolgen. Die mening zijn ook de indieners van onderhavig voorstel toegedaan. De zichzelf opgelegde starheid door de constituant heeft geleid tot juridisch kunst-en-vliegwerk, en een rem en beperking op noodzakelijke sociaaleconomische en institutionele hervormingen. Dit wordt duidelijk onderbouwd door de heren Grenacs en Van der Hulst.

Ook grondwetspecialist M. Uyttendaele sluit zich hierbij aan en stelt hierover het volgende: «*Tout d'abord, il faut rappeler que les positions prises au moment où la déclaration de révision de la Constitution est élaborée n'engagent en rien le constituant. (...) Dès lors, on n'aperçoit pas pourquoi, alors que les chambres sont constituantes, celles-ci seraient privées de la faculté de corriger une erreur, voire de changer d'attitude. S'il existe, en leur sein, la majorité requise pour procéder à une nouvelle révision d'une disposition déjà modifiée, il n'y a pas lieu de considérer que l'esprit de l'article 195 serait méconnu dès lors que toutes les conditions formelles imposées par celui-ci sont réunies.*»

Net als voormalig voorzitter van het Grondwettelijk Hof A. Alen: «Ook wordt door de Wetgevende Kamers, volgens ons ten onrechte, aangenomen dat een grondwetsartikel in de loop van éézelfde legislatuur slechts éénmaal kan worden herzien, tenzij wanneer de wijzigingen

n'entraînera pas la dissolution des Chambres. Les règles en matière de quorum et de majorité actuellement prévues à l'article 195 de la Constitution s'appliqueront à la révision des dispositions précitées: «(...) les Chambres ne pourront délibérer si deux tiers au moins des membres qui composent chacune d'elles ne sont présents; et nul changement ne sera adopté s'il ne réunit au moins les deux tiers des suffrages.»

Cette procédure spécifique ne remplacera nullement la procédure existante de révision de la Constitution en ce que cette dernière demeurera applicable aux dispositions déclarées ouvertes à révision en mai 2024 par la déclaration de révision. Elle n'empêchera cependant pas non plus d'ajuster ou de compléter la procédure existante.

L'ajout visé à l'article 195 de la Constitution n'empêchera nullement la modification de cet article ou d'autres articles ouverts à révision sous l'actuelle législature. La théorie de «l'épuisement de la saisine du constituant» est en effet minoritaire dans la doctrine. Elle n'a pas été – et elle est loin d'être – unanimement soutenue, et elle a en outre des conséquences négatives en pratique. Les auteurs de la présente proposition partagent également cet avis. En effet, la rigidité que le constituant s'impose a été à l'origine d'artifices juridiques et elle a freiné et limité des réformes socio-économiques et institutionnelles nécessaires. Cela a été clairement démontré par MM. Grenacs et Van der Hulst.

Le constitutionnaliste M. Uyttendaele partage ce point de vue et ajoute: «*Tout d'abord, il faut rappeler que les positions prises au moment où la déclaration de révision de la Constitution est élaborée n'engagent en rien le constituant. (...) Dès lors, on n'aperçoit pas pourquoi, alors que les chambres sont constituantes, celles-ci seraient privées de la faculté de corriger une erreur, voire de changer d'attitude. S'il existe, en leur sein, la majorité requise pour procéder à une nouvelle révision d'une disposition déjà modifiée, il n'y a pas lieu de considérer que l'esprit de l'article 195 serait méconnu dès lors que toutes les conditions formelles imposées par celui-ci sont réunies.*»

M. A. Alen, ancien président de la Cour constitutionnelle, partage également cette analyse: «*Ook wordt door de Wetgevende Kamers, volgens ons ten onrechte, aangenomen dat een grondwetsartikel in de loop van éézelfde legislatuur slechts éénmaal kan worden herzien,*

betrekking zouden hebben op verschillende in dat artikel vervatte bepalingen.»

Net als de heren Alen en Uyttendaele verwerpt ook J. Van Nieuwenhove de theorie: «[Er] kan moeilijk worden ingestemd met de theorie van de eenmalige bevoegdheid van de constituanten. Een Kamer kan weliswaar niet zomaar terugkomen op een gedane stemming, maar dit verhindert niet dat de constituanten na de herziening van een grondwetsbepaling, deze bepaling gedurende dezelfde zittingsperiode opnieuw kan onderzoeken en desgevallend kan wijzigen of opheffen, net zoals de wetgever dit kan ten aanzien van wetsbepalingen die hij zelf nog maar pas heeft uitgevaardigd.»

Tot slot kan ook verwezen worden naar J. Velaers: «Terecht betwist de rechtsleer deze theorie van de “eenmalige bevoegdheid van de constituanten”. In het licht van de *ratio constitutionis* van artikel 195 van de Grondwet kan een andere opvatting verdedigd worden. Wanneer de preconstituanten een artikel voor herziening vatbaar heeft verklaard en er verkiezingen hebben plaats gehad, is de constituanten gelegitimeerd om met tweederdemeerderheid de wijzigingen aan te brengen die zij noodzakelijk acht. Het zou getuigen van een overdreven formalisme, dat het normdoel van artikel 195 van de Grondwet geenszins dient, om te verbieden dat de aldus gelegitimeerde constituanten haar voortschrijdend inzicht verwezenlijkt door twee opeenvolgende wijzigingen aan te brengen. Ook de grondwetgever zelf is deze visie bijgetreden.»

We kunnen concluderen dat er niet enkel geen grondslag te vinden is voor de theorie van de eenmalige bevoegdheid van de constituanten, het verhindert ook het democratische proces. Wanneer de nodige (behoorlijk ruime) meerderheden bereikt zijn, moet de wetgever aan deze wil een bepaling te wijzigen kunnen tegemoetkomen.

*
* *

tenzij wanneer de wijzigingen betrekking zouden hebben op verschillende in dat artikel vervatte bepalingen.»

À l’instar de MM. Alen et Uyttendaele, M. Van Nieuwenhove rejette également cette théorie: «[Er] kan moeilijk worden ingestemd met de theorie van de eenmalige bevoegdheid van de constituanten. Een Kamer kan weliswaar niet zomaar terugkomen op een gedane stemming, maar dit verhindert niet dat de constituanten na de herziening van een grondwetsbepaling, deze bepaling gedurende dezelfde zittingsperiode opnieuw kan onderzoeken en desgevallend kan wijzigen of opheffen, net zoals de wetgever dit kan ten aanzien van wetsbepalingen die hij zelf nog maar pas heeft uitgevaardigd.»

*Enfin, cette position est également partagée par J. Velaers: «Terecht betwist de rechtsleer deze theorie van de “eenmalige bevoegdheid van de constituanten”. In het licht van de *ratio constitutionis* van artikel 195 van de Grondwet kan een andere opvatting verdedigd worden. Wanneer de preconstituanten een artikel voor herziening vatbaar heeft verklaard en er verkiezingen hebben plaats gehad, is de constituanten gelegitimeerd om met tweederdemeerderheid de wijzigingen aan te brengen die zij noodzakelijk acht. Het zou getuigen van een overdreven formalisme, dat het normdoel van artikel 195 van de Grondwet geenszins dient, om te verbieden dat de aldus gelegitimeerde constituanten haar voortschrijdend inzicht verwezenlijkt door twee opeenvolgende wijzigingen aan te brengen. Ook de grondwetgever zelf is deze visie bijgetreden.»*

Nous pouvons en déduire que la théorie de l’épuisement de la saisine du constituant est dénuée de fondement, mais aussi que cette théorie fait obstacle au processus démocratique. Lorsque les majorités nécessaires (plutôt larges) sont atteintes, le législateur doit pouvoir répondre à pareille demande de modification d’une disposition.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

Artikel 195 van de Grondwet wordt aangevuld met een overgangsbepaling, luidende:

«*Overgangsbepaling*

Evenwel kunnen de Kamers, samengesteld ingevolge de vernieuwing van de Kamers van 9 juni 2024, in overeenstemming met de Koning, beslissen over de herziening van de volgende bepalingen, artikelen en groeperingen van artikelen, uitsluitend in de hierna aangeduide zin:

1° artikel 36 van de Grondwet, om de federale wetgevende macht te beperken tot de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Koning;

2° artikel 74 van de Grondwet om het artikel op te heffen;

3° artikel 100, tweede lid, derde zin, van de Grondwet, om de derde zin op te heffen;

4° artikel 143, § 2, van de Grondwet, om de Senaat niet langer een rol te geven in de voorkoming en regeling van belangenconflicten;

5° artikel 198 van de Grondwet, om de coördinatieprocedure uitsluitend toe te wijzen aan de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Over de punten bedoeld in het eerste lid mogen de Kamers niet beraadslagen wanneer niet ten minste twee derden van de leden waaruit elke Kamer bestaat, aanwezig zijn, en een verandering is alleen dan aangenomen, indien zij ten minste twee derden van de stemmen heeft verkregen.

Deze overgangsbepaling is geen verklaring in de zin van artikel 195, tweede lid.»

22 juli 2025.

Karl VANLOUWE.
Gaëtan VAN GOIDSENHOVEN.
Anne-Catherine GOFFINET.
Kris VERDUYCKT.
Benjamin DALLE.
Stephanie D'HOSE.

PROPOSITION

Article unique

L'article 195 de la Constitution est complété par une disposition transitoire rédigée comme suit:

«*Disposition transitoire*

Toutefois, les Chambres, constituées à la suite du renouvellement des Chambres du 9 juin 2024 peuvent, d'un commun accord avec le Roi, statuer sur la révision des dispositions, articles et groupements d'articles suivants, exclusivement dans le sens indiqué ci-dessous:

1° article 36 de la Constitution, pour stipuler que le pouvoir législatif fédéral se compose exclusivement de la Chambre des représentants et du Roi;

2° article 74 de la Constitution pour abroger l'article;

3° article 100, deuxième phrase, troisième phrase, de la Constitution, pour abroger la troisième phrase;

4° article 143, § 2, de la Constitution, afin de ne plus attribuer au Sénat un rôle dans la prévention et la résolution des conflits d'intérêts;

5° article 198 de la Constitution, afin de confier exclusivement la procédure de coordination au Roi et à la Chambre des représentants.

Les Chambres ne pourront délibérer sur les points visés à l'alinéa 1er si deux tiers au moins des membres qui composent chacune d'elles ne sont présents; et nul changement ne sera adopté s'il ne réunit au moins les deux tiers des suffrages.

La présente disposition transitoire ne constitue pas une déclaration au sens de l'article 195, alinéa 2.»

Le 22 juillet 2025.

BIJLAGE I**Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot herziening van artikel 36 van de Grondwet****TOELICHTING**

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, 174, 195 en 198 van de Grondwet. De toelichting bij het voorstel tot herziening van artikel 195 (doc. Senaat, nr. 8-127/1) geeft een overzicht van de hervorming en de nodige procedurele stappen daartoe.

Overeenkomstig de nieuwe overgangsbepaling toegevoegd aan artikel 195 van de Grondwet, is artikel 36 van de Grondwet voor herziening vatbaar.

Artikel 36 van de Grondwet bepaalt nu dat de federale wetgevende macht gezamenlijk door de Koning, de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat wordt uitgeoefend. Aangezien alle voornoemde voorstellen tot doel hebben de Senaat af te schaffen, zal de federale wetgevende macht in de toekomst enkel door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers uitgeoefend worden.

*
* *

ANNEXE I**Proposition de révision de l'article 36 de la Constitution, de M. Karl Vanlouwe et consorts****DÉVELOPPEMENTS**

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, 174, 195 et 198 de la Constitution. La teneur de la réforme et les étapes de la procédure nécessaires à cet effet sont exposées dans les développements de la proposition de révision de l'article 195 (doc. Sénat, n° 8-127/1).

Conformément à la nouvelle disposition transitoire ajoutée à l'article 195 de la Constitution, l'article 36 de la Constitution est ouvert à révision.

Dans sa forme actuelle, l'article 36 de la Constitution dispose que le pouvoir législatif fédéral s'exerce collectivement par le Roi, la Chambre des représentants et le Sénat. Étant donné que l'ensemble des propositions précitées visent à supprimer le Sénat, le pouvoir législatif fédéral ne sera dorénavant plus exercé que par le Roi et la Chambre des représentants.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

Artikel 36 van de Grondwet wordt vervangen als volgt:

«De federale wetgevende macht wordt gezamenlijk uitgeoefend door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers.»

Overgangsbepaling

Dit artikel treedt in werking op de dag van de eerstvolgende verkiezing met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Tot die dag blijft de volgende bepaling van toepassing:

«De federale wetgevende macht wordt gezamenlijk uitgeoefend door de Koning, de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat.»

PROPOSITION

Article unique

L'article 36 de la Constitution est remplacé par ce qui suit:

«Le pouvoir législatif fédéral est exercé collectivement par le Roi et la Chambre des représentants.»

Disposition transitoire

Le présent article entre en vigueur le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

La disposition suivante restera en vigueur jusqu'à cette date:

«Le pouvoir législatif fédéral s'exerce collectivement par le Roi, la Chambre des représentants et le Sénat.»

BIJLAGE II**Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot herziening van artikel 74 van de Grondwet****TOELICHTING**

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, 174, 195 en 198 van de Grondwet. De toelichting bij het voorstel tot herziening van artikel 195 (doc. Senaat, nr. 8-127/1) geeft een overzicht van de hervorming en de nodige procedurele stappen daartoe.

Overeenkomstig de nieuwe overgangsbepaling toegevoegd aan artikel 195 van de Grondwet, is artikel 74 van de Grondwet voor herziening vatbaar.

Artikel 74 van de Grondwet bepaalt nu dat de federale wetgevende macht gezamenlijk wordt uitgeoefend door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers voor de andere aangelegenheden dan die bedoeld in de artikelen 77 en 78. Aangezien alle voornoemde voorstellen tot doel hebben de Senaat af te schaffen, kan dit artikel opgeheven worden aangezien het toekomstig artikel 36 van de Grondwet de federale wetgevende macht enkel laat uitoefenen door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers.

*
* *

ANNEXE II**Proposition de révision de l'article 74 de la Constitution, de M. Karl Vanlouwe et consorts****DÉVELOPPEMENTS**

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan de fermeture afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, 174, 195 et 198 de la Constitution. La teneur de la réforme et les étapes de la procédure nécessaires à cet effet sont exposées dans les développements de la proposition de révision de l'article 195 (doc. Sénat, n° 8-127/1).

Conformément à la nouvelle disposition transitoire ajoutée à l'article 195 de la Constitution, l'article 74 de la Constitution est ouvert à révision.

Dans sa forme actuelle, l'article 74 de la Constitution dispose que le pouvoir législatif fédéral s'exerce collectivement par le Roi et la Chambre des représentants pour les matières autres que celles visées aux articles 77 et 78. Étant donné que l'ensemble des propositions précitées visent à supprimer le Sénat, cet article peut être abrogé dans la mesure où le futur article 36 de la Constitution confiera l'exercice du pouvoir législatif fédéral exclusivement au Roi et à la Chambre des représentants.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

Artikel 74 van de Grondwet wordt opgeheven.

Overgangsbepaling

Dit artikel treedt in werking op de dag van de eerstvolgende verkiezing met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Tot die dag blijft de volgende bepaling van toepassing:

«In afwijking van artikel 36 wordt de federale wetgevende macht gezamenlijk uitgeoefend door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers voor de andere aangelegenheden dan die bedoeld in de artikelen 77 en 78.»

PROPOSITION

Article unique

L'article 74 de la Constitution est abrogé.

Disposition transitoire

Le présent article entre en vigueur le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

La disposition suivante restera en vigueur jusqu'à cette date:

«Par dérogation à l'article 36, le pouvoir législatif fédéral s'exerce collectivement par le Roi et la Chambre des représentants pour les matières autres que celles visées aux articles 77 et 78.»

BIJLAGE III**Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot herziening van artikel 100, tweede lid, derde zin, van de Grondwet****TOELICHTING**

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 119, 143, 151, 174, 195 en 198 van de Grondwet. De toelichting bij het voorstel tot herziening van artikel 195 (doc. Senaat, nr. 8-127/1) geeft een overzicht van de hervorming en de nodige procedurele stappen daartoe.

Overeenkomstig de nieuwe overgangsbepaling toegevoegd aan artikel 195 van de Grondwet, is artikel 100, tweede lid, derde zin, van de Grondwet voor herziening vatbaar.

Artikel 100, tweede lid, tweede zin, van de Grondwet regelt het recht om de aanwezigheid van ministers te vorderen in het Parlement. Aangezien alle voornoemde voorstellen tot doel hebben de Senaat af te schaffen, en daarmee de wetgevende macht enkel nog zal worden uitgeoefend door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers, kan deze zin worden opgeheven.

*
* *

ANNEXE III**Proposition de révision de l'article 100, alinéa 2, troisième phrase, de la Constitution, de M. Karl Vanlouwe et consorts****DÉVELOPPEMENTS**

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 119, 143, 151, 174, 195 et 198 de la Constitution. La teneur de la réforme et les étapes de la procédure nécessaires à cet effet sont exposées dans les développements de la proposition de révision de l'article 195 (doc. Sénat, n° 8-127/1).

Conformément à la nouvelle disposition transitoire ajoutée à l'article 195 de la Constitution, l'article 100, deuxième alinéa, troisième phrase, de la Constitution est ouvert à révision.

Dans sa forme actuelle, l'article 100, alinéa 2, deuxième phrase, de la Constitution règle le droit à requérir la présence des ministres au Parlement. Étant donné que l'ensemble des propositions précitées visent à supprimer le Sénat, cette phrase peut être abrogée dans la mesure où le pouvoir législatif sera exclusivement exercé par le Roi et la Chambre des représentants.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

In artikel 100, tweede lid, van de Grondwet, wordt de derde zin opgeheven.

Overgangsbepaling

Dit artikel treedt in werking op de dag van de eerstvolgende verkiezing met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Tot die dag is, onverminderd het eerste lid en de eerste zin van het tweede lid, de volgende bepaling van toepassing:

«Voor de andere aangelegenheden kan hij hun aanwezigheid vragen.»

PROPOSITION

Article unique

À l'article 100, alinéa 2, de la Constitution, la troisième phrase est abrogée.

Disposition transitoire

Le présent article entre en vigueur le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

Jusqu'à ce jour, sans préjudice de l'alinéa 1er et de la première phrase de l'alinéa 2, la disposition suivante est d'application:

«Pour les autres matières, il peut demander leur présence.»

BIJLAGE IV**Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot herziening van artikel 143, § 2, van de Grondwet****TOELICHTING**

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 151, 174, 195 en 198 van de Grondwet. De toelichting bij het voorstel tot herziening van artikel 195 (doc. Senaat, nr. 8-127/1) geeft een overzicht van de hervorming en de nodige procedurele stappen daartoe.

Overeenkomstig de overgangsbepaling toegevoegd aan artikel 195 van de Grondwet, is artikel 143, § 2, van de Grondwet voor herziening vatbaar.

Artikel 143, § 2, van de Grondwet bepaalt nu dat de Senaat bij gemotiveerd advies uitspraak doet over belangenconflicten tussen wetgevende vergaderingen. Aangezien alle voornoemde voorstellen tot doel hebben de Senaat af te schaffen, kan artikel 143, § 2, van de Grondwet in dat opzicht opgeheven worden.

*
* *

ANNEXE IV**Proposition de révision de l'article 143, § 2, de la Constitution, de M. Karl Vanlouwe et consorts****DÉVELOPPEMENTS**

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 151, 174, 195 et 198 de la Constitution. La teneur de la réforme et les étapes de la procédure nécessaires à cet effet sont exposées dans les développements de la proposition de révision de l'article 195 (doc. Sénat, n° 8-127/1).

Conformément à la disposition transitoire ajoutée à l'article 195 de la Constitution, l'article 143, § 2, de la Constitution est ouvert à révision.

Dans sa forme actuelle, l'article 143, § 2, de la Constitution dispose à présent que le Sénat se prononce, par un avis motivé, sur les conflits d'intérêts entre assemblées législatives. Étant donné que l'ensemble des propositions précitées visent à supprimer le Sénat, l'article 143, § 2, de la Constitution peut être abrogé.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

In artikel 143 van de Grondwet wordt paragraaf 2 opgeheven.

Overgangsbepaling

Dit artikel treedt in werking op de dag van de eerstvolgende verkiezing met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Tot die dag blijft de volgende bepaling van toepassing:

«De Senaat doet, bij wege van gemotiveerd advies, uitspraak over de belangenconflicten tussen de vergaderingen die wetgevend optreden bij wege van wet, decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, onder de voorwaarden en op de wijze die een wet, aangenomen met de meerderheid bepaald in artikel 4, laatste lid, vaststelt.»

PROPOSITION

Article unique

À l'article 143 de la Constitution, le paragraphe 2 est abrogé.

Disposition transitoire

Le présent article entre en vigueur le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

La disposition suivante restera en vigueur jusqu'à cette date:

«Le Sénat se prononce, par voie d'avis motivé, sur les conflits d'intérêts entre les assemblées qui légifèrent par voie de loi, de décret ou de règle visée à l'article 134, dans les conditions et suivant les modalités qu'une loi adoptée à la majorité prévue à l'article 4, dernier alinéa, détermine.»

BIJLAGE V**Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot herziening van artikel 198 van de Grondwet****TOELICHTING**

De indieners hebben de ambitie om de Senaat af te schaffen uiterlijk tegen de eerstvolgende verkiezingen met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Zo wordt voldoende tijd voorzien om de hervorming van het kamerstelsel gedegen voor te bereiden. Tot dan wordt een uitdoofscenario uitgewerkt om waar mogelijk al operationele en budgettaire efficiëntiewinsten te boeken.

Dit voorstel tot herziening van de Grondwet moet samen worden gelezen met de andere hiermee in de Senaat ingediende voorstellen tot herziening van de artikelen 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 83, 100, 119, 143, 151, en de overgangsbepaling bij artikel 195, van de Grondwet. De toelichting bij het voorstel tot herziening van artikel 195 (doc. Senaat, nr. 8-127/1) geeft een overzicht van de hervorming en de nodige procedurele stappen daartoe.

Overeenkomstig de nieuwe overgangsbepaling toegevoegd aan artikel 195 van de Grondwet, is artikel 198 van de Grondwet voor herziening vatbaar.

Artikel 198 van de Grondwet bepaalt nu de coördinatieprocedure van de Grondwet. Aangezien alle genoemde voorstellen tot doel hebben de Senaat af te schaffen, zal in de toekomst enkel nog de Kamer van volksvertegenwoordigers gebruik kunnen maken van de coördinatieprocedure. Artikel 198 van de Grondwet dient in dat opzicht gewijzigd te worden

*
* *

ANNEXE V**Proposition de révision de l'article 198 de la Constitution, de M. Karl Vanlouwe et consorts****DÉVELOPPEMENTS**

Les auteurs ont l'ambition de supprimer le Sénat, au plus tard le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants. Le choix de cette date permettra de disposer de suffisamment de temps pour préparer correctement la réforme du régime caméral. Avant cette date, nous élaborerons un plan afin de déjà obtenir les gains d'efficacité opérationnels et budgétaires possibles.

Cette proposition de révision de la Constitution doit être lue en combinaison avec les autres propositions déposées au Sénat en vue de réviser les articles 36, 43, 44, 49, 56, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 100, 119, 143, 151, et la disposition transitoire à l'article 195, de la Constitution. La teneur de la réforme et les étapes de la procédure nécessaires à cet effet sont exposées dans les développements de la proposition de révision de l'article 195 (doc. Sénat, n° 8-127/1).

Conformément à la nouvelle disposition transitoire ajoutée à l'article 195 de la Constitution, l'article 198 de la Constitution est ouvert à révision.

Dans sa forme actuelle, l'article 198 règle la procédure de coordination de la Constitution. Étant donné que l'ensemble des propositions précitées visent à supprimer le Sénat, seule la Chambre des représentants pourra encore faire usage de la procédure de coordination à l'avenir. L'article 198 de la Constitution doit être modifié en ce sens.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

Artikel 198 van de Grondwet worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in het eerste lid worden de woorden «kunnen de grondwetgevende Kamers» vervangen door de woorden «kan de grondwetgevende Kamer»;

2° in het tweede lid worden de woorden «mogen de Kamers» vervangen door de woorden «mag de Kamer», en worden de woorden «waaruit elke Kamer bestaat» opgeheven.

Overgangsbepaling

Dit artikel treedt in werking op de dag van de eerstvolgende verkiezing met het oog op de algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Tot die dag is de volgende bepaling van:

«In overeenstemming met de Koning kunnen de grondwetgevende Kamers de nummering van de artikelen en de onderverdelingen van artikelen van de Grondwet, evenals de onderverdeling van de Grondwet in titels, hoofdstukken en afdelingen aanpassen, de terminologie van de niet aan herziening onderworpen bepalingen wijzigen om deze in overeenstemming te brengen met de terminologie van de nieuwe bepalingen en de Nederlandse, de Franse en de Duitse tekst van de Grondwet met elkaar in overeenstemming brengen.

In dit geval mogen de Kamers niet beraadslagen wanneer niet ten minste twee derden van de leden waaruit elke Kamer bestaat, aanwezig zijn; en de veranderingen zijn alleen dan aangenomen, indien het geheel van de wijzigingen ten minste twee derden van de stemmen heeft verkregen.»

PROPOSITION

Article unique

À l'article 198 de la Constitution les modifications suivantes sont apportées:

1° à l'alinéa 1er, les mots «les Chambres constituantes peuvent» sont remplacés par les mots «la Chambre constituante peut»;

2° à l'alinéa 2, les mots «les Chambres ne pourront» sont remplacés par les mots «la Chambre ne pourra», et les mots «qui composent chacune d'elles» sont abrogés.

Disposition transitoire

Le présent article entre en vigueur le jour des prochaines élections organisées en vue du renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

Jusqu'à ce jour, la disposition suivante est d'application:

«D'un commun accord avec le Roi, les Chambres constituantes peuvent adapter la numérotation des articles et des subdivisions des articles de la Constitution ainsi que les subdivisions de celle-ci en titres, chapitres et sections, modifier la terminologie des dispositions non soumises à révision pour les mettre en concordance avec la terminologie des nouvelles dispositions et assurer la concordance entre les textes français, néerlandais et allemand de la Constitution.

Dans ce cas, les Chambres ne pourront délibérer si deux tiers au moins des membres qui composent chacune d'elles ne sont présents; et les changements ne seront adoptés que si l'ensemble des modifications réunit au moins les deux tiers des suffrages exprimés.»

BIJLAGE VI

Voorstel van de heer Karl Vanlouwe c.s. tot wijziging van de terminologie van de Grondwet (toepassing van artikel 198 van de Grondwet)**TOELICHTING**

Vanwege de herziening van de Grondwet op ... (doc. Senaat, nrs. 8-127/1 tot 8-147/1) ten gevolge van de afschaffing van de Senaat en daarmee het verdwijnen van het tweekamerstelsel, zijn verwijzingen naar de Senaat in de Grondwet achterhaald.

Heel wat grondwetsartikelen moeten aangepast worden aan de nieuwe monocamerale realiteit die het verdwijnen van de Senaat met zich meebrengt. Het gaat hier niet om de artikelen die de samenstelling en werking van de Senaat in de strikte zin regelen, maar eerder om incidentele verwijzingen naar de twee kamers van het momenteel nog steeds bicameraal stelsel. Door de beslissing van deze constituant om te evolueren naar een volledig monocameraal stelsel, worden deze verwijzingen zonder voorwerp. Deze artikelen kunnen worden gewijzigd buiten de klassieke herzieningsprocedure van artikel 195 van de Grondwet om.

Hiervoor kan in eerste instantie verwezen worden naar de mogelijkheid die artikel 198, eerste lid, van de Grondwet biedt om de terminologie van de niet aan herziening onderworpen bepalingen in overeenstemming te brengen met de terminologie van de nieuwe bepalingen. De parlementaire praktijk leert echter dat ook bepalingen die aan herziening onderworpen zijn, aangepast kunnen worden met behulp van de coördinatieprocedure. Na de beslissing van de constituant om de Senaat integraal af te schaffen, kan de procedure van coördinatie van de Grondwet worden gehanteerd om de terminologie van de Grondwet aan te passen aan het volledig monocameraal systeem.

In tweede orde kan gewezen worden naar de parlementaire praktijk die werd toegepast bij de eerste coördinatie van de Grondwet van 1994. Toen werd de procedure gebruikt om onder andere bepalingen uit de Grondwet te verwijderen die geen enkele uitwerking meer hadden. Dit zal logischerwijze voor tal van bepalingen het geval zijn wanneer de Senaat wordt afgeschaft.

In de rechtsleer wordt die werkwijze ook zinvol geacht, aldus J. Velaers: «Dit precedent uit de eerste coördinatie lijkt ons zinvol. Voor zover een bepaling in de Grondwet geen enkele uitwerking meer heeft, hetzij omdat het om een tijdelijke bepaling gaat, waarvan de geldingsduur is

ANNEXE VI

Proposition de modification de la terminologie de la Constitution (application de l'article 198 de la Constitution), de M. Karl Vanlouwe et consorts**DÉVELOPPEMENTS**

En raison de la révision de la Constitution en date du ... (doc. Sénat, n°s 8-127/1 à 8-147/1), consécutive à la suppression du Sénat et, par conséquent, à la disparition du bicaméralisme, les références au Sénat dans la Constitution sont devenues obsolètes.

De nombreux articles de la Constitution devront être adaptés à la nouvelle réalité monocamérale qui découlera de la suppression du Sénat. Ne sont pas ici concernés les articles qui règlent, au sens strict, la composition et le fonctionnement du Sénat, mais plutôt les références ponctuelles aux deux chambres du régime bicaméral actuel. En raison de la décision du présent constituant d'évoluer vers un régime intégralement monocaméral, ces références deviennent sans objet. Ces dispositions peuvent dès lors être modifiées en dehors de la procédure classique de révision prévue à l'article 195 de la Constitution.

À cet égard, il convient tout d'abord de se référer à la possibilité offerte par l'article 198, alinéa 1er, de la Constitution, qui permet de mettre en concordance la terminologie des dispositions non soumises à révision avec celle des nouvelles dispositions. Toutefois, la pratique parlementaire démontre que des dispositions soumises à révision peuvent également être adaptées au moyen de la procédure de coordination. À la suite de la décision du constituant de supprimer intégralement le Sénat, la procédure de coordination de la Constitution peut être utilisée afin d'adapter la terminologie constitutionnelle au régime intégralement monocaméral.

En second lieu, on peut se référer à la pratique parlementaire appliquée lors de la première coordination de la Constitution en 1994. À cette occasion, la procédure a notamment été utilisée pour supprimer des dispositions constitutionnelles qui n'avaient plus aucun effet. De nombreuses dispositions se retrouveront logiquement dans cette situation une fois le Sénat supprimé.

La doctrine considère également cette méthode comme pertinente. Ainsi, J. Velaers l'affirme: «Dit precedent uit de eerste coördinatie lijkt ons zinvol. Voor zover een bepaling in de Grondwet geen enkele uitwerking meer heeft, hetzij omdat het om een tijdelijke bepaling gaat,

verstreken, hetzij omdat het om een bepaling gaat waarvan de werking afhankelijk is van een andere bepaling die inmiddels is opgeheven, gewijzigd of anderszins haar uitwerking heeft verloren, wordt deze bepaling best uit de Grondwet verwijderd. Het lijkt ons niet nodig om, zoals dat in het verleden gebeurde, daarvoor de zware procedure tot herziening van de Grondwet uit artikel 195 van de Grondwet, toe te passen.»

Het gebruik van de coördinatieprocedure zoals voorzien in artikel 198 van de Grondwet is immers noodzakelijk om de Grondwet na de afschaffing van de Senaat juridisch en redactioneel op te schonen. Wanneer verwijzingen naar de Senaat blijven doorwerken in bepalingen die hun betekenis of draagwijdte hebben verloren, dreigt de Grondwet aan helderheid en systematiek in te boeten. De coördinatieprocedure biedt een geschikt instrument om deze technische incongruenties te verhelpen.

Tegelijkertijd wordt deze procedure strikt begrensd toegepast binnen het normatieve kader van de institutionele hervorming zelf: zij dient uitsluitend ter ondersteuning van het hoofddoel, met name het doorvoeren van de afschaffing van de Senaat in de Grondwet. Het gaat om louter (grondwet)technische ingrepen wat ook de opzet is van de procedure zoals meermaals naar voor werd gebracht in de parlementaire besprekingen van de coördinatieprocedure indertijd.

*
* *

waarvan de geldingsduur is verstreken, hetzij omdat het om een bepaling gaat waarvan de werking afhankelijk is van een andere bepaling die inmiddels is opgeheven, gewijzigd of anderszins haar uitwerking heeft verloren, wordt deze bepaling best uit de Grondwet verwijderd. Het lijkt ons niet nodig om, zoals dat in het verleden gebeurde, daarvoor de zware procedure tot herziening van de Grondwet uit artikel 195 van de Grondwet, toe te passen.»

L'utilisation de la procédure de coordination prévue à l'article 198 de la Constitution est en effet nécessaire pour assurer la mise en cohérence juridique et rédactionnelle de la Constitution à la suite de la suppression du Sénat. Le maintien de références au Sénat dans des dispositions qui ont perdu leur portée ou leur signification risquerait de nuire à la clarté et à la cohérence de l'ensemble du texte constitutionnel. La procédure de coordination constitue dès lors un outil approprié pour corriger ces incohérences techniques.

Dans le même temps, cette procédure est appliquée de manière strictement encadrée, dans les limites de l'objectif normatif de la réforme institutionnelle elle-même: elle vise exclusivement à accompagner l'objectif principal, à savoir la suppression du Sénat dans la Constitution. Il ne s'agit que d'interventions purement techniques (constitutionnelles), ce qui correspond d'ailleurs à l'intention même de cette procédure, comme cela a été rappelé à plusieurs reprises lors des travaux parlementaires consacrés à la coordination de la Constitution à l'époque.

*
* *

VOORSTEL

Enig artikel

In artikel 4, derde lid, van de Grondwet worden de woorden «elke Kamer» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 42 van de Grondwet worden de woorden «beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 45, eerste zin, van de Grondwet wordt het woord «Kamers» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 45, tweede zin, van de Grondwet wordt het woord «Kamers» vervangen door het woord «Kamer».

In artikel 46, vijfde lid, van de Grondwet worden de woorden «beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers», en worden de woorden «worden de Kamers» vervangen door de woorden «wordt de Kamer».

In artikel 47, eerste lid, van de Grondwet wordt het woord «Kamers» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 47, tweede lid, van de Grondwet wordt het woord «Elke» vervangen door het woord «De».

In artikel 48 van de Grondwet worden de woorden «Elke Kamer» vervangen door de woorden «De Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 50 van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers», en worden de woorden «in de betrokken Kamer» opgeheven.

In artikel 51 van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 52 van de Grondwet worden de woorden «elke Kamer» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

PROPOSITION

Article unique

À l'article 4, alinéa 3, de la Constitution, les mots «de chacune des Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 42 de la Constitution, les mots «des deux Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 45, première phrase, de la Constitution, les mots «les Chambres» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants».

À l'article 45, deuxième phrase, de la Constitution, les mots «des Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre».

À l'article 46, cinquième alinéa, les mots «des deux Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants», et les mots «les Chambres sont convoquées» sont remplacés par les mots «la Chambre est convoquée».

À l'article 47, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «des Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 47, alinéa 2, de la Constitution, les mots «Chaque Chambre» sont remplacés par les mots «La Chambre des représentants».

À l'article 48 de la Constitution, les mots «Chaque Chambre» sont remplacés par les mots «La Chambre des représentants».

À l'article 50 de la Constitution, les mots «de l'une des deux Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants», et les mots «dans la Chambre concernée» sont abrogés.

À l'article 51 de la Constitution, les mots «l'une des deux Chambres» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants».

À l'article 52 de la Constitution, les mots «chacune des Chambres» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants».

In artikel 53, eerste lid, van de Grondwet worden de woorden «de reglementen der Kamers zal worden» vervangen door de woorden «het reglement van de Kamer van volksvertegenwoordigers wordt».

In artikel 53, derde lid, van de Grondwet worden de woorden «Geen van beide Kamers kan een» vervangen door de woorden «De Kamer kan geen».

In artikel 54, tweede lid, van de Grondwet worden de woorden «de betrokken Kamer» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 57, eerste lid, van de Grondwet wordt het woord «Kamers» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 58 van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 59, eerste lid, van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers», en worden de woorden «waarvan het lid deel uitmaakt» opgeheven.

In artikel 59, tweede lid, van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer», en worden de woorden «betrokken» opgeheven.

In artikel 59, derde lid, van de Grondwet wordt het woord «betrokken» opgeheven.

In artikel 59, vierde lid, van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer».

In artikel 59, vijfde lid, eerste zin, van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer», en worden de woorden «aan de Kamer waarvan hij deel uitmaakt» opgeheven.

In artikel 59, vijfde lid, tweede zin, van de Grondwet worden de woorden «Deze» vervangen door het woord «De».

In artikel 59, zesde lid, van de Grondwet worden de woorden «een van beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer», en worden de woorden «waarvan het lid deel uitmaakt» opgeheven.

À l'article 53, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «les règlements des Chambres» sont remplacés par les mots «le règlement de la Chambre des représentants».

À l'article 53, alinéa 3, de la Constitution, les mots «Aucune des deux Chambres» sont remplacés par les mots «La Chambre».

À l'article 54, alinéa 2, de la Constitution, le mot «saisie» est remplacé par les mots «des représentants».

À l'article 57, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «aux Chambres» sont remplacés par les mots «à la Chambre des représentants».

À l'article 58 de la Constitution, les mots «l'une ou de l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants».

À l'article 59, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «l'une ou de l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants», et les mots «dont il fait partie» sont abrogés.

À l'article 59, alinéa 2, de la Constitution, les mots «l'une ou l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre», et le mot «concernée» est abrogé.

À l'article 59, alinéa 3, de la Constitution, le mot «concernée» est abrogé.

À l'article 59, alinéa 4, de la Constitution, les mots «l'une ou l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre».

À l'article 59, alinéa 5, première phrase, de la Constitution, les mots «l'une ou de l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre», et les mots «dont il fait partie» sont abrogés.

À l'article 59, alinéa 5, deuxième phrase, de la Constitution, le mot «concernée» est abrogé.

À l'article 59, alinéa 6, de la Constitution, les mots «l'une ou de l'autre Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre», et les mots «dont il fait partie» sont abrogés.

In artikel 60 van de Grondwet worden de woorden «Elke Kamer» vervangen door de woorden «De Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 76, eerste lid, van de Grondwet worden de woorden «een Kamer» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 76, tweede lid, van de Grondwet worden de woorden «De Kamers hebben» vervangen door de woorden «De Kamer heeft».

In artikel 85, derde lid, van de Grondwet worden de woorden «beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 86, eerste lid, van de Grondwet worden de woorden «Kamers instemmen» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers daarmee instemt».

In artikel 87, eerste lid, van de Grondwet worden de woorden «beide Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 87, tweede lid, van de Grondwet worden de woorden «Geen van beide Kamers» vervangen door de woorden «De Kamer», en wordt het woord «niet» ingevoegd tussen de woorden «hierover» en «beraadslagen».

In artikel 90, eerste lid, eerste zin, van de Grondwet worden de woorden «komen de Kamers» vervangen door de woorden «komt de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 90, eerste lid, van de Grondwet wordt de tweede zin vervangen als volgt: «Indien de Kamer van tevoren ontbonden is en het ontbindingsbesluit bijeenroeping bevat tegen een later tijdstip dan de tiende dag, treedt de oude Kamer opnieuw in functie totdat de Kamer die haar plaats moet innemen, bijeenkomt.»

In artikel 91, tweede lid, van de Grondwet worden de woorden «een vergadering der verenigde Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 92 van de Grondwet worden de woorden «komen beide Kamers in verenigde vergadering» vervangen door de woorden «komt de Kamer van volksvertegenwoordigers».

Artikel 93 van de Grondwet wordt vervangen als volgt: «Indien de Koning in de onmogelijkheid verkeert te regeren, roepen de ministers, na deze onmogelijkheid

À l'article 60 de la Constitution, les mots «Chaque Chambre» sont remplacés par les mots «La Chambre des représentants».

À l'article 76, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «une Chambre» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants».

À l'article 76, alinéa 2, de la Constitution, les mots «Les Chambres ont» sont remplacés par les mots «La Chambre a».

À l'article 85, alinéa 3, de la Constitution, les mots «des deux Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 86, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «des Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 87, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «des deux Chambres» sont remplacés par les mots «de la Chambre des représentants».

À l'article 87, alinéa 2, de la Constitution, les mots «Aucune des deux Chambres» sont remplacés par les mots «La Chambre».

À l'article 90, alinéa 1er, de la Constitution, les mots «Les Chambres s'assemblent» sont remplacés par les mots «La Chambre des représentants s'assemble».

À l'article 90, alinéa 1er, de la Constitution, la deuxième phrase est remplacée par ce qui suit: «Si la Chambre a été dissoute antérieurement, et que la convocation a été faite, dans l'acte de dissolution, pour une époque postérieure au dixième jour, l'ancienne Chambre reprend ses fonctions, jusqu'à la réunion de celle qui doit la remplacer.»

À l'article 91, alinéa 2, de la Constitution, les mots «dans le sein des Chambres réunies» sont remplacés par les mots «dans le sein de la Chambre des représentants».

À l'article 92 de la Constitution, les mots «les deux Chambres se réunissent» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants se réunit», et les mots «en une seule assemblée» sont abrogés.

L'article 93 de la Constitution est remplacé par ce qui suit: «Si le Roi se trouve dans l'impossibilité de régner, les ministres, après avoir fait constater cette

te hebben laten vaststellen, de Kamer van volksvertegenwoordigers dadelijk bijeen die voorziet in de voorgedij en in het regentschap.»

Artikel 95 van de Grondwet wordt vervangen als volgt: «Ingeval de troon onbezet is, voorziet de Kamer van volksvertegenwoordigers voorlopig in het regentschap totdat de geheel vernieuwde Kamer bijeenkomt; deze bijeenkomst heeft plaats uiterlijk binnen twee maanden. De nieuwe Kamer voorziet voorgoed in het bezetten van de troon.»

In artikel 167, paragraaf 1, tweede lid, van de Grondwet wordt het woord «Kamers» vervangen door de woorden «de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 168, eerste zin, van de Grondwet worden de woorden «worden de Kamers» vervangen door de woorden «wordt de Kamer van volksvertegenwoordigers».

In artikel 168, tweede zin van de Grondwet wordt het woord «krijgen» vervangen door de woorden «krijgt».

In artikel 196 van de Grondwet worden de woorden «Kamers verhinderd zijn» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers verhinderd is».

In titel III, hoofdstuk I, worden de woorden «federales Kamers» vervangen door de woorden «Kamer van volksvertegenwoordigers».

In titel III, hoofdstuk I, wordt het opschrift van afdeling I opgeheven.

In titel III, hoofdstuk I, wordt het opschrift van afdeling II opgeheven.

impossibilité, convoquent immédiatement la Chambre des représentants qui pourvoit à la tutelle et à la régence.»

L'article 95 de la Constitution est remplacé par ce qui suit: «En cas de vacance du trône, la Chambre des représentants pourvoit provisoirement à la régence, jusqu'à la réunion de la Chambre intégralement renouvelée; cette réunion a lieu au plus tard dans les deux mois. La nouvelle Chambre pourvoit définitivement à la vacance.»

À l'article 167, paragraphe 1er, alinéa 2, de la Constitution, les mots «aux Chambres» sont remplacés par les mots «à la Chambre des représentants».

À l'article 168, première phrase, de la Constitution, les mots «les Chambres en sont informées» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants en est informée».

À l'article 168, deuxième phrase, de la Constitution, les mots «Elles ont» sont remplacés par les mots «Elle a».

À l'article 196 de la Constitution, les mots «les Chambres se trouvent empêchées» sont remplacés par les mots «la Chambre des représentants se trouve empêchée».

Dans le titre III, chapitre Ier, les mots «Des Chambres fédérales» sont remplacés par les mots «De la Chambre des représentants».

Dans le titre III, chapitre Ier, l'intitulé de la section 1re est abrogé.

Dans le titre III, chapitre Ier, l'intitulé de la section 2 est abrogé.